

Вітаю весь колектив КНТЕУ з 70-річчям – славною датою, яка свідчить про зрілість університету, його високу конкурентну позицію на ринку наукових і освітянських послуг.

Зі святом колег, які за покликанням долі займаються нелегкою викладацькою працею! Пишаюся нашим ректором – видатним науковцем і керівником вищої освіти в Україні.

Бажаю усім студентам бути завжди конкурентоспроможними, талановитими і успішними у своїй майбутній трудовій практиці.

З повагою, Василь Лагутін

ЛАГУТІН Василь,

д. е. н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та конкурентної політики КНТЕУ

УДК 339.137

КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ: МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ

Розкрито роль і місце конкурентної політики в системі державного регулювання економіки. Проаналізовано поточний стан реалізації конкурентної політики в Україні, визначено пріоритетні напрями розвитку конкуренції та підвищення конкурентоспроможності національного господарства в контексті інноваційно-інвестиційної моделі соціально-економічного розвитку.

Ключові слова: конкурентна політика, розвиток конкуренції, захист конкуренції, механізм реалізації політики, трансмісійний механізм політики.

Лагутин В. Конкурентная политика государства: механизм реализации. Раскрыты роль и место конкурентной политики в системе государственного регулирования экономики. Проанализировано текущее состояние реализации конкурентной политики в Украине, определены приоритетные направления развития конкуренции и повышения конкурентоспособности национального хозяйства в контексте инновационно-инвестиционной модели социально-экономического развития.

Ключевые слова: конкурентная политика, развитие конкуренции, защита конкуренции, механизм реализации политики, трансмиссионный механизм политики.

© Лагутін В., 2016

Постановка проблеми. Одними із найважливіших проблем аналізу економічної політики держави є розуміння сутності окремого виду політики, проведення розмежування між формуванням (розробленням) та реалізацією політико-економічних рішень (заходів). Загроза неефективності реалізації конкурентної політики (КП) держави в країні системно проявилася фактично відразу після ухвалення базового Закону "Про захист економічної конкуренції". Загальновизнаними є не тільки сам факт перманентної кризи внутрішніх товарних ринків в умовах неефективного механізму КП, а й наявність серйозної інституційної бази для такої ситуації.

Нинішні умови соціально-економічної кризи в Україні загострили проблему конкуренції й конкурентного середовища внутрішнього ринку. Вирішення цієї проблеми в сучасних умовах пов'язано із відновленням економічного зростання, реальним переходом до інноваційно-інвестиційного типу розвитку, забезпеченням стимулюючого впливу конкуренції на вітчизняне виробництво.

Складність процесу функціонування та розвитку конкурентних відносин зумовлює необхідність формування державної КП як окремого цілісного напрямку економічної політики. КП містить систему заходів протидії спотворенню конкуренції з боку суб'єктів господарювання, які мають ринкову владу, а також здійснення конкурентного регулювання на товарних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності КП держави висвітлено в працях С. Авдашової, А. Шастітка [1], З. Борисенко [2], О. Костусева [3], М. Мотта [4], Б. Роджера [5], Г. Філюк [6], Т. Щербакової [7] та ін. Однак проблема формування й реалізації КП за сучасних умов соціально-економічних викликів не знайшла належного відображення в економічній літературі.

Метою статті є розкриття сутності та ролі конкурентної політики держави в розвитку національного виробництва з позицій підвищення ефективності механізму її реалізації.

Матеріали та методи. В основу дослідження покладено наукові праці зарубіжних і вітчизняних економістів із питань КП держави, використано матеріали щорічних звітів Антимонопольного комітету (АМК) України. У роботі застосовано сукупність новітніх методів наукового пізнання, системного підходу та узагальнення.

Результати дослідження. Дослідження проблем конкурентної політики держави є важливим і об'єктивно необхідним у сучасних умовах. Це обумовлено багатьма причинами, які пов'язані з ускладненням економічних реалій, системною трансформацією процесу конкуренції, глибинними зрушеннями конкурентних відносин, нестабільністю розвитку сучасного ринкового господарства, кардинальними змінами економічних засад державного регулювання.

Дослідження КП держави почалося із з'ясування її сутності. В Україні це так і не стало предметом зацікавлених обговорень ані

у відповідних державно-владних структурах, ані в науковому середовищі. Політичною елітою країни по суті ігнорується значущість проблеми розвитку економічної конкуренції, а вітчизняною наукою ця проблема часто вважається другорядною.

Для розуміння сутності КП необхідним є дослідження сучасного стану товарних ринків України, з'ясування їх природи, структури, інституційних характеристик і визначення чинників розвитку. Ефективність реалізації КП залежить від правильного визначення та належного аналізу релевантних товарних ринків. Об'єктивне існування неконкурентних ринків, наявність ринкової влади у виробників і продавців ресурсів, асиметричність (спотворення) ринкової інформації актуалізують роль і значення КП держави.

За своїм економічним змістом КП – це сукупність дій держави як інституту, які здійснюються для впливу на діяльність ринкових суб'єктів господарювання, для підтримки, захисту й розвитку конкуренції. За своїм юридичним змістом – це насамперед правозастосовча діяльність держави, тобто власне застосування конкурентного законодавства. КП за юридичним змістом має бути адекватною наявним економічним умовам розвитку ринково-конкурентних відносин.

КП держави пов'язана з оцінкою як майбутньої, так і минулої діяльності суб'єктів ринку. Йдеться про заходи регулювання, розраховані на застосування в майбутньому, тобто ті, які мають характер "регулювання на перспективу" (*ex-ante regulation*), а також заходи "ретроспективного регулювання" (*ex-post regulation*). У сучасних умовах все більш посилюється значення переходу від переважно регулювання *ex post* до регулювання *ex ante* – тобто посилення попереднього впливу держави на ринкову поведінку суб'єктів господарювання, які лише збираються або починають здійснювати антиконкурентні дії.

Реальність реалізації КП така, що діяльність державного регулятора у сфері конкуренції (за винятком норм контролю за узгодженими діями й концентрацією) проводиться переважно в режимі розслідування подій, обставин, фактів у справах про порушення законодавства в режимі *ex post*, тобто за наслідками ринкових подій.

КП держави можна розглядати у вузькому та широкому сенсі. Вузький підхід характеризує її як політику захисту конкуренції. Широкий – базується на розумінні КП як політики розвитку конкуренції. Остання зумовлена значенням вирішення проблем економічного зростання, розширення внутрішнього ринку країни. При цьому політика розвитку конкуренції (широкий підхід) значно різноманітніша за набором інструментів, ніж політика захисту конкуренції (вузький підхід). Для такого більш широкого розуміння К. Шапіро використовував термін "проконкурентна політика" [8, с. 373].

Політика захисту конкуренції – це комплекс правових засобів, які реалізуються в діяльності державного антимонопольного органу,

спрямованих на виявлення, розслідування та запобігання правопорушень, на захист і відновлення законних інтересів і прав суб'єктів ринку, які можуть виникати внаслідок порушення правил конкуренції, притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні конкурентного законодавства, а також у забезпеченні режиму попереднього контролю за формуванням структури ринків [9, с. 21]. Захист конкуренції пов'язаний із проведенням дослідження і розслідування справ щодо антиконкурентних дій на певному товарному ринку. Здійснення такого розслідування вимагає досить багато часу, а отже – не є оперативним, що знижує дієвість відповідних заходів.

Політика розвитку конкуренції формується на основі принципу стратегічного державного управління довкола чотирьох векторів, кожний з яких включає набір заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, – розвитку більш ефективної конкуренції: лібералізація товарних ринків; забезпечення сталого управління у сфері економічної конкуренції; посилення проконкурентних дій самих ринкових суб'єктів; підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників. Розвиток конкуренції відображається через поліпшення показників, що характеризують стан і динаміку конкурентного середовища на вітчизняних товарних ринках.

Якщо політика захисту конкуренції будується на ідеях нейтральності, тобто мінімальних втрат ефективності, зумовлених відновленням економічних процесів унаслідок припинення антиконкурентних дій, то політика розвитку конкуренції ґрунтується на критерії Парето-ефективності.

Важливим є розмежування змісту КП держави й державного антимонопольного регулювання, яке і логічно, і історично передує КП. У міру вирішення антимонопольних завдань соціально-економічного розвитку центр ваги переноситься від концепції антимонопольного регулювання у напрямок підтримки, забезпечення та розвитку конкуренції. Саме тому поняття "антимонопольне регулювання" наповнюється новим змістом і трансформується в поняття "конкурентна політика".

Від науково обґрунтованого розуміння сутності КП залежить правильність механізму її реалізації. Механізм реалізації КП – це сукупність методів, засобів та інструментів, які дають змогу попереджувати виникнення невинуватених економічних переваг окремих суб'єктів підприємництва на ринку. Це передбачає формування такого інституційного середовища, за яким дії ринкових суб'єктів, що порушують конкурентні правила, стають економічно невинуватеними.

До методів КП відносять: організаційно-контролюючі; адміністративно-імперативні; профілактично-роз'яснювальні. *Організаційно-контролюючі методи* – це розробка та організація виконання заходів, спрямованих на запобігання порушення конкурентного законодавства; проведення моніторингу, перевірок, експертиз. *Адміністративно-імпе-*

ративні методи – це застосування санкцій, накладання штрафів, примусовий поділ суб'єктів господарювання. *Профілактично-роз'яснювальні методи* – це інформування суб'єктів підприємництва, внесення пропозицій, надання рекомендацій.

КП містить певні об'єктивно зумовлені засоби, які характеризуються якісною та кількісною своєрідністю. Засоби щодо державної конкурентної політики можна поділити на такі, що:

- утворюють сприятливе для економічного розвитку конкурентне середовище;
- ініціюють утворення ефективних конкурентних процесів;
- регулюють конкурентні процеси.

Методи та засоби КП передбачають комплексну взаємодію інструментів, за допомогою яких забезпечуються належні параметри економічної конкуренції. Інструменти КП – це державні правила (норми), що застосовуються для виконання конкретних завдань, передбачених розробленою політикою. Вони пов'язані між собою, причому кожен інструмент несе певне юридичне та економічне навантаження і має об'єктивні межі застосування.

Державна КП в Україні здійснюється за допомогою таких *основних інструментів*: правові норми захисту економічної конкуренції; правила попередження, обмеження та припинення антиконкурентної діяльності суб'єктів господарювання і органів управління; засоби припинення недобросовісної конкуренції; норми контролю за концентрацією суб'єктів господарювання; правила регулювання діяльності суб'єктів природних монополій.

Важливо чітко розрізняти процес формування (розроблення) і процес реалізації КП. Закон України "Про Антимонопольний комітет України" визначає одне з першочергових завдань і повноважень АМК України участь у формуванні та реалізації КП [10, с. 25]. Цей процес є політико-правовим механізмом формування змісту державних конкурентних рішень. Формуванням КП держави слід вважати процес визначення цілей, пріоритетів, завдань, кількісних і часових характеристик, конкретних виконавців і необхідних ресурсів. При цьому важливо аналізувати інтереси усіх, кого зачіпатимуть прийняті державні рішення [11, с. 188–192].

Формування КП ґрунтується на використанні достовірної інформаційно-статистичної бази. У цілому отримання об'єктивної інформації про стан конкуренції на національному ринку є складним завданням. На практиці воно перекладається АМК України на учасників ринку, які зобов'язані надавати інформацію на відповідний запит. Однак, як правило, якість і об'єктивність такої статистики викликає сумніви.

Гострою проблемою формування КП в Україні є відсутність більш-менш надійної мікроекономічної статистики, що унеможливорює аналіз і контроль у сфері економічної конкуренції. Такі важливі по-

казники конкурентного регулювання як рівень конкуренції на різних товарних ринках, структура ціни, рівень витрат і дохідності монополістичних угруповань на товарних ринках, рентні доходи природних монополій тощо не знайшли адекватного відображення в офіційній статистиці. Тут слід відмітити ще один важливий момент: за умов наявності значного тіньового сектора офіційна статистична інформація не є достовірною.

Крім того, поліпшення інформаційного забезпечення КП, створення дієвих баз даних у всіх міністерствах і в центральних відомствах, а також інтегрованих інформаційно-аналітичних систем сприятимуть скороченню термінів проведення розслідувань у сфері економічної конкуренції. Адже дуже часто висловлюються претензії до АМК України стосовно повільності проведення розслідувань справ щодо порушення законодавства із захисту економічної конкуренції.

Реалізація КП безпосередньо пов'язана з процедурами правозастосування. Останнє – це здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність компетентних державних органів (у цьому випадку АМК України), яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних ринкових випадків. Та сфера діяльності конкурентного відомства, що не підпадає під категорію правозастосування, належить до адвокатування конкуренції.

Реалізація КП в Україні в сучасних умовах невіддільна від загального пріоритету дерегуляції підприємницької діяльності. Деретуляція – це процедури спрощення процесу регулювання підприємницької діяльності (зменшення адміністративного тиску на бізнес, надання ліцензій, дозволів, спрощення інших обов'язкових адміністративних процедур).

Відсутність інституційних механізмів гарантування дотримання принципів конкуренції, правил чесних звичаїв у діловій практиці стає чинником зростання корупції й свавілля чиновників усіх рівнів. Владні рішення щодо діяльності суб'єктів господарювання часто ухвалюються без достатніх правових підстав і залежать від розміру "бюрократичної" ренти, яку може одержати чиновництво. Встановлення адміністративних бар'єрів входження на ринки (процедури офіційної реєстрації підприємств, видача ліцензій на право діяльності, надання приміщень, земельних ділянок, дозволів та організація ввезення-вивезення продукції, квотування), створення та підтримка сприятливих режимів для окремих суб'єктів господарювання та інші подібні дії різних владних структур стали в Україні звичним явищем. Особливу небезпеку для конкуренції становлять неформальні зв'язки керівників підприємств з органами влади, втручання неправового характеру з боку державної влади в процес підприємницької діяльності.

Координація політики дерегуляції й конкурентної політики в Україні передбачає загальне зменшення регуляторного тиску на бізнес,

запровадження обов'язкового оцінювання регуляторного впливу того чи іншого нормативно-правового акта згідно з міжнародними стандартами. На часі поліпшення умов ведення бізнесу: скорочення дозвільних процедур, видів діяльності, що підлягають ліцензуванню та сертифікації, забезпечення ефективного захисту права приватної власності, прав інвесторів і кредиторів, удосконалення процедур митного оформлення товарів. Все це й означає прозору реалізацію КП усіма органами державної влади.

Про проблеми й негаразди в реалізації КП свідчить суттєва різниця між накладеними органами АМК України та сплаченими порушниками штрафами за порушення конкурентного законодавства (рис. 1). За десять років (2006–2015 рр.) органами АМК України накладено 2 405.8 млн грн штрафів за порушення законодавства у сфері захисту економічної конкуренції, а реально сплачено лише 236.7 млн грн (9.8%). У 2012 р. сплачено 4.9 % усіх штрафів, у 2013 р. – 6.4 %, 2014 р. – 30 %, 2015 р. – 9 %. Це зумовлено комплексом об'єктивних і суб'єктивних факторів, серед яких: недостатня обґрунтованість штрафних санкцій, безвідповідальність порушників законодавства, відсутність стимулів до припинення антиконкурентних дій на ринку.

Рис. 1. Співвідношення накладених органами АМК України та сплачених штрафів за порушення конкурентного законодавства у 2006–2015 рр. (на початок року)*

*Складено автором за [11].

Найбільший штраф в 2015 р. накладено в розмірі 203 616 тис. грн у справі про антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання на ринку послуг з організації роздрібної торгівлі в неспеціалізованих магазинах переважно продовольчим асортиментом м. Києва. Це становило 60.1 % від усіх штрафів, накладених органами АМК України

в 2015 р. Однак фактично штраф вітчизняними роздрібними мережами так і не був сплачений, а конкурентна ситуація у сфері роздрібної торгівлі не покращилась.

Розглянемо тепер передавальний або трансмісійний механізм конкурентної політики. Процеси трансмісії описують, як імпульси, що йдуть від КП, передаються у сферу національного виробництва, як національна економіка реагує на інструменти державної КП. Структура трансмісійного механізму складається з каналів, що являють собою ланцюжки макроекономічних процесів, через які передається імпульс змін, які генеруються владою за допомогою механізму реалізації КП (рис. 2).

Рис. 2. Трансмісійний механізм конкурентної політики держави*

*Складено автором

Конкурентна політика не може ставити завдання, які суперечать об'єктивним законам розвитку національної економіки, але вона може впливати на умови його функціонування. Насамперед, це стосується політики розвитку конкуренції. Чим вищий рівень економічного

розвитку, чим стабільніша економічна ситуація, чим позитивніші макроекономічні тренди розвитку, тим інтенсивніше працює трансмісійний конкурентний механізм, тим більше КП орієнтована на розвиток конкуренції та формування нових конкурентних позицій вітчизняних суб'єктів господарювання. КП у часи кризи та економічного неблагополуччя більше орієнтована на захист конкуренції. Тут конкурентні впливи на національне виробництво або відсутні, або є мінімальними.

З позицій розвитку національної економіки пріоритетним завданням має стати запровадження інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання, забезпечення подальшого розширення науково-технологічного та інноваційного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників на внутрішньому й зовнішньому ринках. Вирішення цих завдань вимагає модернізації КП, формування її нової стратегії. Такий зміст конкурентної політики є більш складним, ніж для умов пріоритетності споживчої моделі економічного зростання.

Отже, для підвищення конкурентоспроможності національної економіки важливе значення має узгодження конкурентної, інноваційної та інвестиційної політики держави. Важливим компонентом інноваційно-інвестиційного розвитку є стабільність товарних ринків, що неможливо без створення на них дієвого конкурентного середовища, ефективних структурних передумов конкуренції в національному господарстві.

У *табл. 1* представлено динаміку структурних показників стану реалізації КП держави в Україні за десять років (2006–2015 рр.).

Таблиця 1

Частка підприємств, що діють на ринку певного типу в загальному обсязі виробництва (реалізації) за роками (на початок року), % *

Рік	Частка на ринках:			
	з конкурентною структурою / **	олігопольних / **	з ознаками домінування / **	монополізованих / **
2006	59.5	9.6	23.6	7.3
2007	53.1 / -6.4	14.4 / 4.8	25.8 / 2.2	6.7 / -0.6
2008	56.7 / 3.6	12 / -2.4	25.6 / -0.2	5.7 / -1
2009	54.3 / -2.4	16.6 / 4.6	22.6 / -3	6.5 / 0.8
2010	48.3 / -6	12.5 / -4.1	30.7 / 8.1	8.5 / 2
2011	49.8 / 1.5	15.4 / 2.9	27.6 / -3.1	7.2 / -1.3
2012	49.2 / -0.6	17.7 / 2.3	25.9 / -1.7	7.2 / 0
2013	45.7 / -3.5	16.9 / -0.8	29.9 / 4	7.5 / 0.3
2014	47.5 / 1.8	15.4 / -1.5	25.3 / -4.6	11.8 / 4.3
2015	42.7 / -4.8	16.7 / 1.3	30.8 / 5.5	9.8 / -2

* Складено автором за [12].

** Відхилення показника порівняно з попереднім роком.

Під ринками з ознаками домінування розуміються ті, на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становить понад 35 %,

олігопольні – де частка трьох найбільших суб'єктів господарювання перевищує 50 %.

За 2006–2015 рр. показник частки конкурентних ринків зменшився на 16.8 в. п., що свідчить про серйозне погіршення структурних передумов розвитку конкуренції в економіці України. Частка в обсязі реалізації на олігопольних ринках зросла на 7.1 в. п., на ринках з домінуванням одного суб'єкта господарювання – на 7.2 в. п. Показник монополізованих ринків зріс за десять років на 2.5 в. п., а в кризовому 2014 р. на 4.3 в. п. Така динаміка відображає негативні тенденції в реалізації КП в Україні.

Якісно нові структурні передумови конкуренції в економіці України можуть бути створені на основі ефективного розвитку сучасних вертикально й горизонтально інтегрованих структур (утворень) – корпорацій, об'єднань, холдингів, концернів. Особливу увагу треба приділяти формуванню горизонтальних інтегрованих об'єднань – кластерів, – здатних об'єднати можливості підприємств, у т. ч. малих і середніх, при реалізації проектів і програм як на регіональному, так і на галузевому рівнях.

Щодо ринків природних монополій, то тут важливим є запровадження ефективних правил і механізмів їх регулювання, прозорой роботи незалежного регулятора, забезпечення прозорості галузей, ліквідація перехресного субсидіювання, забезпечення економічної обґрунтованості встановлення тарифів і ефективної системи надання адресних субсидій, запровадження комерційного обліку ресурсів.

В економічній літературі найдокладніше розроблені теоретичні засади такого каналу впливу конкурентної політики на розвиток національної економіки, як інноваційна активність [13]. Змістові вихідні позиції взаємозв'язку конкуренції, КП та ринку інновацій сформульовано ще Й. Шумпетером і К. Ерроу.

Й. Шумпетер вважав, що, оскільки підприємці, які інвестують у інноваційні технології нові товари та послуги, несуть значні ризики, вони цілком справедливо у разі досягнення успіху повинні отримувати додаткові прибутки від інновацій, тобто тимчасову монопольну ренту від отриманої позиції лідера в конкурентній боротьбі на ринку. Для динамічних галузей та за умов чесної конкуренції така монополія існуватиме лише протягом короткострокового періоду, поки у наявних чи потенційних конкурентів не з'явиться можливість забезпечити технічно досконаліший, якісніший товар (послугу) [14, с. 147]. К. Ерроу звертав увагу на роль конкурентних стимулів у підтримці інновацій за рахунок більшої різниці між базовими доходами потенційного інвестора та його фінансовими результатами у випадку здійснення інноваційної діяльності в конкурентних умовах [15].

Головна причина відсутності інноваційної перебудови вітчизняної економіки – це слабкі ринкові ланки, що забезпечують упро-

вадження інновацій. Низька конкурентність у багатьох сегментах внутрішнього ринку обумовлює недостатню мотивацію суб'єктів господарювання до інноваційного розвитку, технологічного оновлення. Самі по собі конкурентні ринки можуть існувати й без інноваційного розвитку, але інноваційний розвиток неможливий поза ринком і конкуренцією.

Державна КП повинна органічно узгоджуватися з інвестиційною політикою, що спрямована на стимулювання інвестицій і одночасно стимулює також конкуренцію у тій сфері, де інвестиції є базою для прогресивної реструктуризації. Для цього мають бути створені прозорі та конкурентні умови для залучення інвестицій в економіку [16, с. 163–171].

В Україні має місце низький рівень забезпеченості інвестиціями, необхідними для виведення економіки на якісно новий рівень, для кардинального підвищення конкурентоспроможності національного виробництва. Низький рівень конкуренції спричиняє брак інвестицій; формується своєрідне замкнене коло, коли відсутність ефективної конкуренції не приваблює потенційних інвесторів, а без додаткових інвестицій досягти якісно нового рівня конкурентного середовища національного ринку неможливо.

Важливою складовою КП, з точки зору її впливу на національну економіку, є регулювання державної допомоги (підтримки). Державна допомога суб'єктам господарювання – підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів; різноманітні пільги, дотації, субсидії, кредити, позики під пільгові відсотки, знижки на товари та послуги, гарантії, які надаються державою або відповідним органом влади з метою розв'язання значущих для національного господарства країни проблем. Державна допомога спрямовується на підтримку окремих суб'єктів господарювання – учасників ринку або окремих галузей національної економіки, без чого неможливе стимулювання економічного зростання.

Закон України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання" нашвидкоруч ухвалений Верховною Радою 01.07.2014 в пакеті законодавчих актів, потрібних для підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Як наслідок, у тексті закону багато положень сформульовано лише в загальному вигляді. Суттєвим стримуючим чинником для розвитку національної економіки є розгляд усієї державної допомоги як підтримки суб'єктів господарювання, що ап'орі спотворює економічну конкуренцію. Для економік, які розвиваються, державна допомога (підтримка) об'єктивно є необхідним стимулом економічного розвитку.

Закон України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання" формує статус АМК України як уповноваженого органу в цій сфері. Тим самим повноваження Комітету перетинаються з повноваженнями Міністерства фінансів України, проте конкретні питання координації бюджетної та конкурентної політики в Законі, по суті, не

вирішено. Так, не визначено критерії допустимості окремих видів державної допомоги, обмежень щодо кількості (періодичності) надання державної допомоги тощо.

Табл. 2 і 3 відображають масштаби й напрями здійснення державної допомоги суб'єктам господарювання в Україні.

Таблиця 2

Державна допомога суб'єктам господарювання в Україні за інструментами в 2010–2014 рр., млрд грн *

Інструмент	2010	2011	2012	2013	2014
Бюджетне формування	16.5	14.7	19.5	17.3	12.5
Податкові пільги	28.7	52.3	56.2	49	25.8
Державні гарантії	2.1	4.4	58.9	16.0	10.6
ОВДП для збільшення оборотного капіталу	14.1	17.4	7.2	10.1	113.2
Усього	61.4	88.8	141.8	92.4	162.1

*Складено автором на основі [17].

Як видно з табл. 2, в Україні поступово зростає державна допомога суб'єктам господарювання. Протягом 2010–2014 рр. обсяг державної допомоги зріс від 61.4 млрд грн (5.48 % ВВП) у 2010 р. до 162.1 млрд грн (10.35 % ВВП) у 2014 р. Також спостерігається позитивна тенденція до поступового скорочення прямого бюджетного фінансування бізнесу. У 2014 р. надмірні державні фінансові ресурси спрямовувалися на підтримку державних монополій на основі емісії ОВДП. Йдеться, насамперед, про фінансування НАК "Нафтогаз України", який є найбільшим одержувачем державної допомоги в Україні.

Таблиця 3

Державна допомога суб'єктам господарювання в Україні за напрямками в 2012–2014 рр.*

Напрямок	2012		2013		2014	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Селективна підтримка	138.7	97.8	87.4	94.8	161.0	99.3
Горизонтальна підтримка	3.1	2.2	5.0	5.2	1.1	0.7
Усього	141.8	100	92.4	100	162.1	100

*Складено автором на основі [17].

Дані табл. 3 свідчать про абсолютне переважання в Україні мало-ефективної селективної підтримки суб'єктів господарювання. В ЄС ситуація протилежна – дозволеною та пріоритетною (у 2013 р. у ЄС держдопомога на горизонтальні цілі становила понад 76 % загального показника) вважається горизонтальна державна допомога, яка включає

заходи з підтримки широкого кола підприємств для досягнення цілей, важливих для всього суспільства, а не окремих галузей економіки. Прикладом горизонтальних заходів є підтримка малих і середніх підприємств, регіонального розвитку, науково-дослідних розробок, працевлаштування тощо.

Щодо каналу концентрацій, то тенденція до концентрації виробництва спостерігається в усьому світі. Йдеться про створення великих інтегрованих корпорацій – як приватних, так і державних, – які можуть серйозно зарекомендувати себе у конкуренції на зовнішніх ринках. Для вітчизняних компаній, які працюють у високотехнологічних сферах промислового виробництва, наявність конкуренції на внутрішньому ринку не має особливого значення унаслідок надмірної його вузькості. Вирішальну роль для успішної реалізації (продажу) їх продукції мають конкурентні переваги на світовому ринку, де панує жорстка конкуренція.

В Україні процеси концентрації виробництва найактивніше відбуваються в експортних секторах з низьким технологічним переділом, зокрема, в металургії та хімії, які мають місткі зовнішні ринки збуту. Вітчизняне металургійне виробництво поділено між кількома вертикально-інтегрованими компаніями, найбільшою серед яких "*SCM Holdings Ltd*". Підприємства всієї хімічної промисловості об'єднані протягом 2010–2012 рр. однією компанією "*Group DF*", на що давав дозвіл АМК України. У секторах з високим технологічним переділом вертикально-інтегровані компанії сформувалися в Україні лише в автомобілебудуванні. Після 2014 р. в Україні вжито низку заходів інституційного характеру з метою забезпечення необхідних і достатніх умов для деолігархізації. Проте впровадження цих заходів лише загострило проблему ефективності функціонування великих підприємств в українській економіці.

Активна державна КП у взаємозв'язку з промисловою політикою має бути спрямована на створення ефективних і конкурентоспроможних підприємств, не тільки великих, а й середніх і малих.

Висновки. Дослідження показало, що науковий підхід до розуміння сутності КП держави ґрунтується на принципі системності. Більшість проблем у сфері формування і реалізації КП потребують комплексних заходів для їх вирішення. Встановлено, що КП держави спрямована на розвиток конкурентного середовища національного ринку, захист конкуренції, регулювання конкурентного процесу. На основі системного аналізу розроблено науковий підхід до побудови трансмісійного (передавального) механізму впливу КП на економічний розвиток у контексті підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників, а також забезпечення загального позитивного суспільного ефекту. Невирішеність проблем реалізації КП призводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, а також втрати як зовнішнього, так і внутрішнього ринків.

Важливою складовою подальших наукових досліджень має стати виявлення суперечностей та проблемних ситуацій в реалізації КП держави. Зокрема, подальшого опрацювання потребує врахування каналів впливу КП на динаміку макроекономічних змінних в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Авдашева С. Б.* Конкурентная политика: состав, структура, система / С. Б. Авдашева, А. Е. Шаститко // Современная конкуренция. — 2010. — № 1. — С. 5–21.
2. *Борисенко З. М.* Основи конкурентної політики / З. М. Борисенко. — К. : Таксон, 2004. — 704 с.
3. *Костусев А. А.* Конкурентная политика в Украине / А. А. Костусев. — К. : КНЕУ, 2004. — 310 с.
4. *Motta M.* Competition Policy: Theory and Practice / M. Motta. — New York : Cambridge University Press, 2004. — 642 p.
5. *Rodger B.* Competition Law and Policy / B. Rodger, A. MacCulloch. — London and New York be Routleuge, 2015. — 300 p.
6. *Филюк Г. М.* Конкуренція і монополія в епоху глобалізації / Г. М. Филюк. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. — 404 с.
7. *Щербакова Т. А.* Модифікація конкурентної політики за умов трансформації економічних відносин / Т. А. Щербакова // Економіка України. — 2016. — № 4. — С. 45–56.
8. *Shapiro C.* Competition and innovation: Did Arrow hit the bull's eye? // In : J. Lerner, S. Stern (eds) The rate and direction of inventive activity revisited. — Chicago, IL : University of Chicago Press, 2012. — P. 361–404.
9. Про захист економічної конкуренції : Закон України. Коментар на основі порівняльного аналізу з правилами конкуренції Європейського Союзу. — К. : Альфа-Прайм, 2006. — 441 с.
10. Законодавство України у сфері захисту економічної конкуренції : Юрид. зб. — К. : Антимонопольний комітет України, 2012. — 576 с.
11. *Веймер Д.* Аналіз політики: концепції і практики / Д. Веймер, Е. Вайнінг // пер. з англ. наук ред. О. Кілієвич. — К. : Вид-во Основи, 2000. — 654 с.
12. *Звіти АМК України за 2006–2015 рр.* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.amc.gov.ua>.
13. *Шаститко А.* Стимулы к процессным инновациям в дискретных структурных альтернативах конкурентной политики / А. Шаститко, А. Курдин // Вопросы экономики. — 2016. — № 4. — С. 56–85.
14. *Шумпетер Й. А.* Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер. — М. : Экономика, 1995. — 540 с.
15. *Arrow K.* Economic welfare and the allocation of resources for invention / K. Arrow // In : R. Nelson (ed.). The rate and direction of inventive activity : Economic and social factors. — Princeton, NJ : National Bureau of Economic Research ; Princeton University Press, 1962. — P. 609–626.
16. *Марш П.* Новая промышленная революция. Потребители, глобализация и конец массового производства / П. Марш. — М. : Изд-во Ин-та Гайдара, 2015. — 420 с.

17. Булана О. Держдопомога бізнесу: необхідність термінового перегляду за європейськими правилами / О. Булана // Дзеркало тижня. — 2015. — 19 верес. — С. 6.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2016.

Lahutin V. Competition policy of a state: implementation mechanisms.

Background. Major problems of analyzing economic policy of a state include understanding the essence of a particular type of policy, separation between the formation (development) and implementation of political and economic decisions. The complexity of the functioning and development of competition relations necessitates research of state competition policy (CP) as a single direction of economic policy.

The aim of the article is to study the nature and role of the state CP in the development of domestic production in the context of improving the effectiveness of its implementation.

Materials and methods. The study drew on the scientific works of foreign and domestic economists on the state CP and annual reports of the Antimonopoly Committee of Ukraine. The paper used a set of new methods of scientific studying, systematic approach and synthesis.

Research results. In its economic content competition policy is a set of actions of the state as an institution undertaken to influence the activity of market entities, to support, protect and promote competition. In its legal content competition policy is primarily legislation implementation activity of a state, application of competition law. The essence of state CP is determined by the nature of existing economic competition. In modern conditions importance of transition from mostly *ex post* regulation to regulate *ex ante* is increasing. It has been established, that that antitrust regulation both logically and historically precedes the state CP. It was determined that the formation of CP is a political and legal mechanism for the development of content-making in the field of competition. The implementation of state CP is a use of a set of specific measures and management practices that lead to the need for specific management decisions in the field of economic competition. We considered the transfer or transmission CP mechanism. The structure of the transmission mechanism consists of channels which are chains of macroeconomic processes through which impulse of changes that are generated through the mechanism of CP implementation is transferred. Four channels of influence have been identified: innovation, investment, state aid and concentration. The state should support competition so far as it improves competitiveness.

Conclusion. The study showed that a scientific approach to understanding the nature of a state CP is based on the principle of consistency. State CP aims to develop a competitive environment in the national market, protect competition, regulate competitive process. Based on a systematic analysis scientific approach to the construction of the transmission mechanism of influence of CP on economic development in the context of the overall positive social effect was developed.

Keywords: competition policy, development of competition, protection of competition, mechanism of policy implementation, policy transmission mechanism.

REFERENCES

1. Avdasheva S. B. Konkurentnaja politika: sostav, struktura, sistema / S. B. Avdasheva, A. E. Shastitko // *Sovremennaja konkurencija*. — 2010. — № 1. — S. 5–21.
2. Borysenko Z. M. Osnovy konkurentnoi' polityky / Z. M. Borysenko. — K. : Takson, 2004. — 704 s.

3. *Kostusev A. A.* Konkurentnaja politika v Ukraine / A. A. Kostusev. — K. : KNEU, 2004. — 310 s.
4. *Motta M.* Competition Policy: Theory and Practice / M. Motta. — New York : Cambridge University Press, 2004. — 642 p.
5. *Rodger B.* Competition Law and Policy / B. Rodger, A. MacCulloch. — London and New York be Routleuge, 2015. — 300 p.
6. *Fyljuk G. M.* Konkurencija i monopolija v epohu globalizacii' / G. M. Fyljuk. — Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2009. — 404 s.
7. *Shherbakova T. A.* Modyfikacija konkurentnoi' polityky za umov transformacii' ekonomichnyh vidnosyn / T. A. Shherbakova // Ekonomika Ukrai'ny. — 2016. — № 4. — S. 45–56.
8. *Shapiro C.* Competition and innovation: Did Arrow hit the bull's eye? // In : J. Lerner, S. Stern (eds) The rate and direction of inventive activity revisited. — Chicago, IL : University of Chicago Press, 2012. — P. 361–404.
9. Pro zahyst ekonomichnoi' konkurencii' : Zakon Ukrai'ny. Komentar na osnovi porivnjalnogo analizu z pravylamy konkurencii' Jevropejs'kogo Sojuzu. — K. : Al'fa-Prajm, 2006. — 441 s.
10. Zakonodavstvo Ukrai'ny u sferi zahystu ekonomichnoi' konkurencii' : Juryd. zb. — K. : Antymonopol'nyj komitet Ukrai'ny, 2012. — 576 s.
11. *Vejmer D.* Analiz polityky: koncepcii' i praktyky / D. Vejmer, E. Vajning // per. z ang. nauk red. O. Kilijevych. — K. : Vyd-vo Osnovy, 2000. — 654 s.
12. *Zvity AMK Ukrai'ny za 2006–2015 rr.* [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.amc.gov.ua>.
13. *Shastitko A.* Stimuly k processnym innovacijam v diskretnyh strukturnyh al'ternativah konkurentnoj polityki / A. Shastitko, A. Kurdin // Voprosy jekonomiki. — 2016. — № 4. — S. 56–85.
14. *Shumpeter J. A.* Kapitalizm, socializm i demokratija / J. A. Shumpeter. — M. : Jekonomika, 1995. — 540 s.
15. *Arrow K.* Economic welfare and the allocation of resources for invention / K. Arrow // In : R. Nelson (ed.). The rate and direction of inventive activity : Economic and social factors. — Princeton, NJ : National Bureau of Economic Research ; Princeton University Press, 1962. — P. 609–626.
16. *Marsh P.* Novaja promyshlennaja revoljucija. Potrebiteli, globalizacija i konec massovogo proizvodstva / P. Marsh. — M. : Izd-vo In-ta Gajdara, 2015. — 420 s.
17. *Bulana O.* Derzhdopomoga biznesu: neobiznist' terminovogo peregljadu za jevropejs'kymy pravylamy / O. Bulana // Dzerkalo tyzhnja. — 2015. — 19 veres. — S. 6.